

**ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА,
ОСОБИ І ДЕРЖАВИ: ВЕКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ**

*матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 25-й річниці Конституції України
м. Київ, 22 червня 2021 року*

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат,
цифр, прізвищ тощо
несуть автори.*

**ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА,
ОСОБИ І ДЕРЖАВИ: ВЕКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ**

ПРИСВЯЧЕНОЇ 25-Й РІЧНИЦІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

м. Київ, 22 червня 2021 року

Підписано до друку 15.07.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 13,95. Тираж 150. Замовлення № 0821-220
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
01 липня 2021 року, протокол № 7*

Редакційна колегія:

*А. Б. Гриняк, О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, А. Г. Ланко, М. Д. Пленок, О. О. Толкіна,
М. М. Хоменко.*

Відповідальний редактор: А. Б. Гриняк

В40 **Взаємодія громадянського суспільства, особи і держави: вектор
удосконалення:** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 25-й річниці Конституції України (м. Київ, 22 червня 2021 р.). Київ:
Київський регіональний центр НАПрН України, 2021. 240 с.

ISBN 978-966-992-580-0

22 червня 2021 року у Київському регіональному центрі НАПрН України проведено Між-
народну науково-практичну конференцію, присвячену 25-й річниці Конституції України, в якій
прийняли участь науковці, викладачі, аспіранти, та працівники з практичним досвідом роботи.

До збірника увійшли тези доповідей і повідомлень учених, практикуючих юристів,
представників судових органів, а також аспірантів, здобувачів та студентів.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти
і наукових установ, студентам, аспірантам, докторантам, суддям, адвокатам, нотаріусам та всім, хто
цікавиться актуальними питаннями розвитку громадянського суспільства держави України.

УДК 342(063)

ISBN 978-966-992-580-0

© Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України, 2021
© автори, 2021

РОЛЬ МАРГІНАЛЬНОСТІ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Тимошенко В. І.

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

У сучасній вітчизняній юридичній науці важко знайти більш обговорювану проблему, ніж становлення громадянського суспільства. При цьому утвердження принципів громадянського суспільства в Україні відбувається в складних умовах, що пов'язані з відсутністю декларованих реформ, війною на сході країни, поширенням корупції та лицемірства, бідністю, а то й злиднями більшості населення, нерівністю та повним нехтуванням принципу справедливості. Суспільна свідомість вже сформувала уявлення, що держава не завжди є надійним гарантом прав та інтересів окремої особи і суспільства загалом. Змусити державу стати таким гарантом може лише соціальна сила, з якою держава буде рахуватися. Такою силою є саме громадянське суспільство, якому держава повинна бути підпорядкована.

Громадянське суспільство є соціальним феноменом, що формується поза межами державних структур, не є суспільним інститутом, однопорядковим з державою, громадськими об'єднаннями. Сутність громадянського суспільства визначають принципи вільного розвитку особи, її захищеності державою, повного забезпечення прав і свобод людини і громадянина. У ньому запроваджено самоуправління вільних громадян, а також добровільно сформованих об'єднань, що виникли без втручання органів державної влади [1, с. 16]. Громадянське

суспільство виконує завдання з'єднання особистих, колективних та громадських інтересів, його становлення є процесом, у якому одночасно функціонують як держава, так і суспільство та окремо взяті громадяни. Їхні злагожені дії зумовлюються багатьма обставинами, у тому числі безпосередньо пов'язані з діяльністю автономної і відповідальної особистості, активного суб'єкта права. Але таким суб'єктом не завжди є маргінал.

Під маргіналом (від лат. *margo* – край, межа, кордон) розуміють особу, спосіб життя й світогляд якої не вписуються в рамки, прийняті в даному соціумі. Застосування терміна «маргінал» свідчить про граничне, невизначене становище людини між двома або більше соціокультурними світами. Нерідко маргінал – це той, хто свідомо пориває зв'язки з суспільством, намагається вийти за його межі, стати поза його законами і політикою держави.

До числа маргіналів зараховують: дармоїдів; бездоглядних неповнолітніх; неповнолітніх, які перебувають у неформальних об'єднаннях антисоціальної спрямованості; осіб без визначеного місця проживання; жебраків; засуджених, які перебувають у пенітенціарних установах; осіб, які були засуджені, відбули покарання, але не стали на шлях виправлення; осіб, що займаються проституцією; хронічних алкоголік, наркоманів і токсикоманів; ВІЛ-інфікованих, осіб, що хворіють на СНІД, венеричні захворювання та ухиляються від лікування; осіб з хворобливим і патологічним потягом до азартних ігор (ігроманів, комп'ютероманів та ін.); психічно хворих, олігофренів (дебілів, ідіотів, імбецилів), яким притаманна делінквентна поведінка і які схильні до вчинення кримінальних правопорушень[2]. До маргіналів приєднуються безробітні та іммігранти, які не мають можливості реалізувати свої інтереси у спосіб, прийнятний для даного суспільства [3]. Збільшення кількості маргінальних груп населення зростає при переході від однієї політичної системи до іншої, коли неминуче відбувається руйнація традиційних політичних, економічних і соціальних інститутів, підриваються умови існування цілих груп, класів і верств. Величезна кількість людей позбавляється можливості нормально жити і працювати, змушені шукати нові джерела засобів існування, переселятися на нові місця, освоювати нові види діяльності, переглядати свої політичні цінності та орієнтації [4].

Маргінальність може розглядатись як специфічне ставлення індивіда або соціальної групи до наявного суспільного ладу, певних соціальних спільностей. Це особлива форма соціального життя індивіда (суспільної групи), вона негативно впливає на структуру суспільства і призводить до деформації традицій, соціальних орієнтирів і ціннісних установок, руйнування міжособистісних зв'язків, відчуження від ряду

економічних, правових, політичних процесів і формування специфічного типу особистості маргінала. До специфічних властивостей маргінала відносять: загострену рефлексію і самосвідомість; критичне, скептичне ставлення до світу; релятивізм і безоціночність світогляду; психологічну відчуженість; замкнутість, внутрішню суперечливість [5, с. 199].

Поведінка маргінала ситуаційна та не завжди передбачувана. Людина, що опинилась у маргінальній ситуації, може не вживати ніяких заходів, щоб вийти з цієї ситуації. Вона змирилась і поглинається ситуацією, демонструє девіантну поведінку, можливо опускається на саме дно, наприклад вчиняє кримінальне правопорушення. Зазвичай правосвідомість маргінала перебуває на низькому рівні. Наявність таких осіб негативно позначається на становленні і функціонуванні громадянського суспільства.

Разом з тим маргінальна правосвідомість не завжди призводить до негативних наслідків. За словами З.Л. Сакаєвої, яка дослідила феномен правової маргінальності, маргінальна правосвідомість у її позитивній формі відрізняється від негативної форми маргінальної правосвідомості, вона не наповнена лише небезпечними, шкідливими факторами. Маргінальну правосвідомість можна розглядати як індикатор розвитку мислення, правової культури особистості та суспільства. В основі правосвідомості лежить духовність, яка немислима поза свободою волі. Маргінальна правосвідомість передбачає неприйнятність соціальним суб'єктом одних явищ правової дійсності та інтенціональність до якісно інших явищ. Правовий маргінал знаходиться в стані опору стосовно домінуючої позиції, під якою розуміється позиція офіційної влади, вираженої в конкретних нормативно-правових актах, рішеннях органів державної влади та місцевого самоврядування. При цьому мова йде не про опозицію природному праву, не про опозицію позитивному праву, що виражає природно-правові норми, а про неправовий закон, дії і рішення органу державної влади [6, с. 50, 51]. Тому до правових маргіналів можна віднести революціонерів, порушників гендерної ідентичності, навіть видатних вчених, волонтерів, поведінка яких не завжди відповідає загальноприйнятим правилам. Саме такі маргінали є рушійною силою прогресу.

У науковій літературі давно ведеться дискусія про перетинання значень наукового лідера і маргінала. На думку Л.В. Шаповалової, для успішного здійснення лідерських функцій у науці необхідно бути маргіналом. Для наукової діяльності, змістовно спрямованої на пізнання світу, принципово необхідний революційний вихід за загальновизнані межі та їх трансформація [7, с. 43].

Таким чином, форми соціальної поведінки значних мас людей позначаються на соціальних процесах, можуть призводити до зростання соціальної напруги. Для стабільності громадянського суспільства необхідно контролювати спектр бажань індивідуумів, особливо тих, що схильні до девіантної поведінки, притаманної маргіналам.

Конфліктогенність маргінального стану справляє переважно дестабілізуючий вплив на соціальну структуру, а значить і на громадянське суспільство. Однак маргіальність може справляти і позитивний вплив на суспільство. Незгода маргінала з домінуючою позицією, усталеними нормами і традиціями не завжди шкодить розвитку соціуму. Ця конкуренція і протистояння може бути рушійною силою розвитку громадянського суспільства та прогресу як держави, так і суспільства.

Особи, які знаходять нестандартні виходи із проблемної ситуації, які не суперечать чинному законодавству і загальноприйнятим правилам поведінки, тим самим сприяють утвердженню громадянського суспільства та поширенню його впливу на державу.

Література:

1. Тимошенко В.І. Суб'єктивний фактор громадянського суспільства. Держава і право: Збірник наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 47. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. С. 14–21.
2. Степаненко Р.Ф. Предупреждение преступлений, совершаемых лицами, ведущими маргинальный образ жизни: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Казань, 2005. URL.: <http://lawtheses.com/preduprezhdenie-prestupleniy-sovershaemyh-litsami-veduschimi-marginalnyy-obraz-zhizni>
3. Ефремова Е.И. Маргинальность как фактор социокультурной динамики: автореф. ... дисс. канд. филос. наук: 09.00.11. Иркутск, 2006. URL.: <https://www.dissercat.com/content/marginalnost-kak-faktor-sotsiokulturnoi-dinamiki>
4. Иванова Н.В. Маргинальность в политическом пространстве: автореф. дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02. Саратов, 2005. URL.: <http://www.dslib.net/polit-instituty/marginalnost-v-politicheskom-prostranstve.html>
5. Кемалова Л.И., Парунова Ю.Д. Личность маргинала и возможности ее социализации в условиях транзитивного общества. Монография. Симферополь–Керчь: Таврия, 2010. 228 с.
6. Сакаева З.Л. Феномен маргинального правосознания и его позитивное осмысление. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2018. № 1 (54). С. 48–51. DOI: 10.25513/1990-5173.2018.1.48-51.

URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-marginalnogo-pravosoznaniya-i-ego-pozitivnoe-osmyslenie/viewer>

7. Шаповалова Л.В. Маргинальность и лидерство в науке. Социология науки и технологий. 2018. Т.9. № 4. С. 39–51. DOI: 10.24411/2079-0910-2018-10019 URL.: <https://cyberleninka.ru/article/n/marginalnost-i-liderstvo-v-nauke>